

Mesemondók

[2013. február]

Mélyen tisztelt akadémiai tagok,
Hölgyeim és Uraim

Úgy képzelem, hogy a televízió és az internet közvetítésével a jelenlevők, ha mégoly futólag is, de megismerkedhettek az isten háta mögött elterülő északkeleti Kaomi községgel. Láthatták kilencvenéves apámat, láthatták fivéreimet, nővéreimet, a feleségemet és a lányomat, még a lányunokámat is – aki most egyéves és négy hónapos –, még őt is láthatták. Csak azt, akire a legtöbbet gondolok most – az anyámra –, csak azt nem láthatják meg soha. Sokan együtt sütkéreznek velem díjam dicsfényében, sokan, csak az anyám nem.

Anyám 1922-ben született, és 1994-ben halt meg. A falu keleti részén temették el, egy őszibarack-ligetben. A tavaly kénytelenek voltunk kihantolni, és távolabb költöztetni a sírját, hogy utat engedjünk a vasútvonalnak. Amikor kiástuk a sírt, láttuk, hogy a koporsó elrothadt, anyám teste pedig egygyé lett az őt befogadó nyirkos földdel. Így aztán, mintegy jelképes cselekedet gyanánt, fellazítottuk körülötte a talajt, és anyámat új nyugvóhelyére vittük. Akkor jöttem rá, hogy anyám immár a föld részévé vált, és hogy akárhányszor földédesanyánkhoz szólok, valójában anyámmal beszélgetek.

Én voltam anyám legkisebb gyermeke. Legkorábbi emlékem az, hogy fogom egyetlen termoszkant, és elmegyek az étkezdébe ivóvízért. Úgy legyengültem az éhségtől, hogy elejtettem és eltörtem a termoszt. A félelem majd' elvette az eszemet, ezért aztán a szénakazalban bujkáltam egész nap. Estefelé hallottam, amint anyám gyermekkori becenevemen szólít, elősündörögtem hát rejtekhelyemről, és felkészültem a verésre vagy dorgálásra. Anya nem vert el, nem is szidott meg. Csak meglapogatta a fejemet, és sóhajtott egyet.

Legfájdalmasabb emlékem pedig az, amikor kimentünk anyámmal kalászt tallózni a termelőszövetkezet földjére. A kalászgűjtők szanaszét szaladtak, amikor meglátták az őrt. Anya, akinek elkötötték a lábát, nem tudott elfutni; az őr, ez a nagydarab ember elfogta, és olyan erősen ütötte meg, hogy elesett. Az őr akkor elkobozta a kalászaikat, amit begyűjtöttünk volt, és fűtőrészve elvont.

Anyámra, amint ott ült a földön felhasadt ajakkal, olyan reménytelenség ült ki, amelyet sohasem fogok elfelejteni. Évek múltán, amikor találkoztam azzal az őrrrel a piactéren – deresedő fejű öregember lett belőle –, anyám tartott vissza attól, hogy bosszút álljak.

– Fiam – mondta méltányosan. – Ez az ember nem ugyanaz az ember, aki megütött engem.

Legtisztabb emlékeim egyike a Holdújévről való – délidőre járt, és azon ritka alkalmak egyike volt, amikor otthon is jiaozi* ettünk, és mindenkinek jutott egy tálkányi. Ebéd közben öreg koldus jött az ajtóhoz, és amikor megpróbáltam elküldeni egy fél tál szárított édesburgonyával, a koldus dühösen felcsattant:

– Öregember vagyok – mondta. – Ti jiaozi esztek, engem meg édesburgonyával traktáltok. Hogy lehet valaki ennyire szívtelen?

Éppoly ingerülten feleltem: – Örülünk, ha évente egyszer-kétszer jiaozi kerül az asztalra, akkor sem több mint egy tálkányi fejenként, alig elég arra, hogy megkóstoljuk! Légy hálás, hogy egyáltalán megkínáltunk édesburgonyával, ha meg nem ízlik, akkor menj a pokolba!

Anyám akkor nagyon összeszidott, fogta a tányérját, és a féltányérnyi jiaozi-adagját az öreg koldus táljába öntötte.

Az az emlékem, amely miatt a leginkább gyötör a lelkiismeret-furdalás, a piactéren történt, ahol segítettem anyának káposztát árulni, és én, mielőtt iskolába mentem volna, egy jiaoival többet számítottam fel egy parasztnak – ma sem tudom, hogy szándékosan tettem-e avagy sem. Amikor hazaértem, láttam, hogy anyám zokog – pedig ritkán sírta el magát. Ahelyett, hogy megdorgált volna, gyöngéden csak annyit mondott: – Fiam, te ma megszegyénítetted az anyádat.

Még kamasz voltam, amikor anyám tüdeje súlyosan megbetegedett. Az éhezés, a betegség és a túl sok munka rendkívüli teherként nehezedett a családunkra. Az előttem álló út különösen vigasztalannak tűnt, a jövő pedig vészterhesnek, mert attól tartottam, hogy anyám önkézzel vet véget az életének. Minden nap, alighogy beléptem az ajtón, a napi nehéz munka után az első dolgom volt anyát szólítani. A szívem új életre kelt, amint meghallottam a hangját. Amikor pedig nem felelt, pánikba estem. Ilyenkor a keresésére indultam a melléképületben és a malomban. Egy nap, amikor már mindenhol kerestem, és sehol sem találtam, leültem az udvarban, és úgy zokogtam, mint egy kislány. Anyám így talált rám, amikor bejött a kapun, tüzelőt cipelve a hátán. Nagyon nem tetszett neki a dolog, én viszont nem mondhattam meg, hogy mitől is rettegettem. Tudta ő azt jól. – Fiam – mondta –, örömtelen az életem, de ne aggódj, nem hagyok el addig, amíg az alvilág ura magához nem szólít.

Csúnyának születtem. A falusiak gyakran kinevettek, a nagymenő fiúk pedig gyakran elverték miatta az iskolában. Sírva szaladtam haza, anyám azonban azt mondta: – Nem vagy te csúnya, fiam. Van egy orrod, van két szemed, ép a kezed-lábad, hogy is lehetnél te csúnya? Ha a szíved jó, ha mindig a helyes úton jársz, akkor az, ami ma csúnyának tűnik, szép lesz majd. Később, amikor a városba költöztem, még a művelt emberek is gyakran kigúnyoltak a hátam mögött, egyesek egyenesen az arcomba nevettek, de ilyenkor eszembe jutott, hogy mit mondott erre Anya, és nyugodtan szabadkozni kezdtem.

Az én írástudatlan anyám nagy becsben tartotta az írástudókat. Olyan szegények voltunk, hogy gyakran azt sem tudtuk, honnan kerül élelem az asztalra, és mégis, soha nem tagadta meg tőlem a pénzt, ha az könyvre vagy írószere kellett. Természeténél fogva dolgos asszony volt, a házukban nem volt helye a renyhéségnek, ám akkor, amikor a könyveket bújtam, mentesültem a házi munka alól. Egyszer egy mesemondó jött a piactérré, én pedig kiosontam, hogy meghallgathassam. Anyám haragudott, amiért megfélemeztem a házi munkáról. Aznap éjjel, amint bélelt ruhát varrt nekünk a kerozínlámpa halvány fényénél, nem tudtam megállni, hogy ne meséljem el neki, mit hallottam a mesemondótól. Anyám türelmetlenül hallgatta az elején, mert a mesemondókat afféle behízelt modorú, kétes egzisztenciáknak könyvelte el magában. Soha semmi jó nem származhatott egy mesemondó szavaiból. Amint azonban újrameséltem a történeteket, az elbeszélés árja lassan magával ragadta, és azontúl soha nem bízott rám munkát vásármapon, mintha hallgatólagosan arra biztatott volna, hogy menjek el a vásárba, és hallgassam meg az új meséket. Hogy anyám kedvességét viszonozzam, no meg tanúságát adjam jó emlékezőképességemnek, élénk részletességgel mondtam el újra neki a meséket. Nemsokára már nem elégitett ki a mások történeteinek újramesélése, ezért aztán kicirkalmaztam az elbeszélést. Anyám szája íze szerint cifráztam a történetet, olykor még a végét is megváltoztattam. A hallgatóságom immár nemcsak anyámból állt – később

nővéreim, nagynénjeim, de még anyai nagyanyám is csatlakoztak hozzá. Anyám olykor aggódással terhes hangon kérdezte, mintegy önmagától, miután befejeztem a történetet: – Mi lesz veled, amikor felnősz, fiam? Netán a szófecsérlésből akarsz megélni?

Tudtam, hogy mi aggasztja. A mi falunk nem szerette a fecsegő gyermekeket, mert a szószátyár gyermek könnyen bajba sodorhatta saját magát és a családját. Azt a beszédes gyermekmásomat, aki magára vonja a falusiak haragját, azt örökítettem meg a Bikák című elbeszélésemben.

Anya többször is rám szólt, hogy ne fecsegek annyit, mivel azt szerette volna, hogy hallgatag, illetudó, megbízható ifjúvá serdüljek. Természetesen ehelyett veszedelmes keverék kezdett eluralkodni: feltűnő beszédképességem erős kiélési vágygal társult.

Ahogy a szólás mondja: „Könnyebb a folyó folyásán változtatni, mint az emberi természetén.” A szüleim nevelése nem fogott rajtam, velem született beszédvágyam soha nem múlt el – innen a nevem is, Mo Jen ugyanis annyit tesz, hogy „ne szólj” – az öngúny ironikus kifejeződése ez.

Kiestem az elemiből, a fizikai munkához azonban túl kicsi voltam, így hát a falu melletti füves folyóparton felcsaptam marha- és birkapásztornak. Amikor az iskolakapu mellett tereltem el a jószágot, játszadozó iskolatársaim látványa mélyen elszomorított, és rádöbbenett arra, hogy milyen nehéz az embernek – de még a gyermeknek is – otthagynia a közösséget.

A folyóparton elengedtem az állatokat, hadd legelésszenek az ég alatt, amely olyan kék volt, mint az óceán, alatta fűvel szőnyegezett táj, amerre a szem ellát – senki emberfia nem volt ott rajtam kívül, és hang sem hallatszott, csak a madarak rikoltozása. Magamra maradtam, és nagyon magányosnak éreztem magamat; a szívem is kiürült. Néha leheveredtem a fűbe, és elnéztem, amint a felhők, az úszó felhők lustán tovahömpölyögnek, és különös formát öltenek. A mi vidékünk híres a meséiről, amelyekben a róka gyönyörű fiatal nő képében jelenik meg, és én gyakran fantáziáltam egy rókából gyönyörű fiatal lánnyá változott teremtről, aki felbukkan, és velem együtt gondoza az állatokat. Soha nem bukkant fel. Egyszer egy vad vörös róka szökött elém a bozótból, és ijedtemben kifutott a lábam alól a föld. Miután a róka eltűnt, sokáig ültem még a földön az ijedtségtől remegve. Néha lekuporodtam a tehének mellé, belebámultam mélységes kék szemükbe, amelyek visszaverték tükörképemet. Máskor az ég madaraival elegyedtem beszédbe, utánoztam a kiáltásukat, megint máskor pedig egy fának öntöttem ki reményeimet és vágyaimat. A madarak azonban nem vettek tudomást rólam, a fák nem feleltek. Hosszú évek múlva, amikor regényíró lett belőlem, regényekben és elbeszélésekben örökítettem meg ezeket a képzelődéseket. Az emberek gyakran gratulálnak gazdag, élénk képzelőerőmhöz, az irodalom szerelmesei pedig gyakran megkérdezik tőlem, hogyan is lehet ilyen gazdag képzelőerőre szert tenni. Ilyenkor halvány mosoly a válaszom.

Lao-ce, a taoista mester mondta volt: „A szerencse a balszerencsétől függ. A szerencsében ott rejlik a balszerencse.” Gyermekfejjel hagytam ott az iskolát, gyakran éheztem, mindig magányos voltam, nem volt egy könyvem sem, amit elolvashattam volna. De csakúgy, mint az előző nemzedékhez tartozó Shen Congwen, annál hamarabb kezdtem el olvasni az élet nagykönyvét. Az, hogy annak idején kimentem a piacra a mesemondókat hallgatni, csak egy lap volt ebből a könyvből.

Miután otthagytam az iskolát, az élet kiméletlenül a felnőttek közé vetett, a felnőttek világa azonban új utat nyitott meg előttem: fülettem, és tanultam a hallgatásból. Kétszáz éve minden idők egyik legnagyobb mesemondója – Pu Szung-ling –, aki ott élt, ahol én felnöttem, tökélyre fejlesztett egy módszert, amelyet – engem is beleértve – azóta is sokan követnek. Akárhol voltam is – akárhányszor a mezőn dolgoztam a kollektívával, a marhaistállóknak a termelőcsoporttal, a nagyszüleim fűtött kangjában, netán egy ökrös szekéren, amint éppen az országútön dülöngélt és himbálózott –, olyan természetfölötti, történelmi elbeszélésekre nyílt rá a fülem – különös és lenyűgöző történetekre –, amelyek mindegyike ott gyökerezett természetes környezetemben és törzsi történeteinkben, és amelyek mindegyike erőteljes valóságkép gyanánt üledett meg elmémben.

Még legvérmesebb álmaimban sem gondoltam volna, hogy egy szép napon mindez saját elbeszéléseim tárgyát képezi majd, mert csak egy fiú voltam, aki szerette a meséket, és aki megszállottan rajongott a mesékért, amelyeket másoktól hallott. Akkoriban kétségen kívül teista voltam, és hittem abban, hogy minden élőlénynek lelke van. Meg-megálltam, hogy egy-egy öreg fa égbeszökő koronája előtt hódolhassak; ha madarat láttam, biztos voltam benne, hogy akkor változik emberré, amikor csak akarja; amikor ismeretlenekkel találkoztam, gyanakodtam, hogy emberformát öltött vadállatokat vezérelt az utamba a sors. Éjszakánként, amikor teljesítettem a pontszámomat, és hazafele igyekeztem, rettenetes félelem kapott el útközben, így aztán tele tudóbból énekeltem futás közben, hogy bátorságra kapjak. Mutáló hangomból csikorgó, nyüsztő dalokra tellett csupán, amelyek sértették a falusiak fülét, akárhányszor meghallottak.

Életem első huszonnégy évét ebben a faluban töltöttem el, és soha nem utaztam messzebb Csengdunál, ahova vonattal mentem, és ahol majdnem eltévedtem a malomban a hatalmas deszkarakások közepette. Amikor anyám megkérdezte, hogy mit láttam Csengduban, azt feleltem, hogy csak a deszkarakásokat láttam. Ám a csengdui kirándulás elhintette bennem a vágyat, hogy elhagyjam a falumat, és elinduljak világot látni.

1976 februárjában besoroztak katonának, és amikor kiértem az északkeleti Kaomi községből, amelyet úgy szerettem és gyűlöltem, életem döntő pontjához érkeztem. Hátizsákomban a Kína rövid történetének négy kötetét cipeltem, ezt anyámtól kaptam – az esküvői ékszereit adta el, hogy megvehesse nekem. Így kezdődött el életem legfontosabb időszaka. Meg kell mondanom, ha a kínai társadalomban nem tart harmincegy-néhány éve már az a hatalmas fejlődés és változás és az ezt követő társadalmi reform, amely megnyitotta az ország határait a külvilág felé, ma nem lennék író.

A lélekölő bakaélet közben is örülni tudtam az ideológiai emancipációnak és a nyolcvanas években zajló pezsgő irodalmi életnek, és a fiúból, aki a meséket hallgatta volt, és továbbmesélte őket, írópalántává serdültem, aki a saját történeteivel kísérletezik. Göröngyös út volt az elején, amikor még nem tudtam, hogy micsoda pompás irodalmi anyaggal szolgál a faluban eltöltött életem két évtizede. Azt hittem, az irodalomban a jó emberek csupa jót cselekednek, minta-állampolgárok hősiest tetteket hajtanak végre, így aztán az a kevés művem, ami akkoriban meglátta a napvilágot, vajmi kevés irodalmi értékkel szolgál.

1984 őszén felvettek a Művészeti Akadémia irodalom szakára, ahol is nagyra becsült mentorom, Hszü Huai-zsong irányítása alatt megírtam egy sor elbeszélést és kisregényt, többek között az Őszi Áradást, a Száraz folyót, Az átlátszó répát és a Vörös cirokmezőket. Az északkeleti Kaomi község először az Őszi Áradásban jelenik meg, és attól kezdve, akárcsak a kóbor paraszt, aki végül saját földre lel, ez az irodalmi csavargó is otthonra talált, amit a sajátjának mondhatott. Megvallom, irodalmi birtokom, az északkeleti Kaomi község megteremtésében nagyban befolyásolt az amerikai William Faulkner és a kolumbiai Gabriel García Márquez. Noha egyikükkel sem foglalkoztam behatóbban, felbátorított az a merész, féktelen mód, ahogyan új területet alkottak az írásban, és tőlük tanultam meg, hogy az írónak szüksége van egy helyre, ami csakis az övé. Az alázat és a kompromisszum csodálatos tulajdonságok a mindennapi életben, de az irodalmi életben mindenkifelett önbizalomra van szükség, és arra, hogy az ember mindenekelőtt a saját ösztöneit kövesse. Két éven át követtem két mesteremet, akkor rájöttem, hogy meg kell szabadulnom a befolyásuktól; egy esszében így indokoltam döntésemet: „Olyanok voltak, mint két lángoló kohó, én pedig olyan voltam, mint egy jégtömb. Ha túl közel megyek hozzájuk, gőzfelhőként olvadok el.” Úgy tudtam, egy író akkor befolyásol egy másikat, amikor mély szellemi kapcsolat szövődik közöttük, amit gyakran úgy említenek, hogy „a két szív egy ütemre ver”. Ez a magyarázata annak, hogy noha keveset olvastam a műveikből, néhány oldal elég volt ahhoz, hogy megértem, mit tesznek, és miért teszik, és ez vezetett ahhoz,

hogy megértsem, hogy mit kell tennem, és hogyan kell tennem, amit teszek.

Az, hogy mit is kell tennem, pofonegyszerű volt: a magam módján kell megírom a saját történeteimet. A magam módja a piactéri mesemondó módja volt, a nagyapámé és a nagyanyámé, ez volt a módja annak, ahogyan öreg földijeim mesét mondtak. Őszinte lélek voltam, és mesélés közben nem gondoltam a hallgatósággal; talán azért, mert a hallgatóságom anyám-forma emberekből állott talán azért, mert olykor én voltam az egyetlen közönségem. Korai elbeszéléseim személyes tapasztalataimról szólnak: a fiú, akit megkorbácsolnak a Száraz folyóban, vagy a fiú, aki soha nem beszél Az átlátszó répában. Valóban elkövettem valamit, ami miatt megérdemeltem, hogy apám megkorbácsoljon, és valóban élesztettem a parazsat a fújtatóval a kovácsnak a hidnál. A személyes tapasztalatot, akármilyen egyedi legyen is, nem lehet úgy lefordítani a fikció nyelvére, ahogyan megtörtént. A fikció fiktv kell legyen, a fikció képzeletbeli. Sok barátom szerint Az átlátszó répa a legjobb írásom; nekem erről nincs véleményem. Csak azt mondhatom, hogy Az átlátszó répa sokkal inkább jelképes és mély értelmű, mint bármi, amit valaha írtam. Az a sötét bőrű fiú, aki emberfeletti módon képes szenvedni, és emberfeletti módon érzékeny, ő az irodalmi munkásságom lelke. Azok közül a fiktv karakterek közül, akiket azóta megteremtettem egyik sem áll a lelkemhez olyan közel, mint ez a fiú. Más szavakkal szólva, akárhány szereplőt is teremtem egy író, egy mindig kiemelkedik közülük. Számomra ez a lakonikus fiú az. Noha ez a fiú soha nem beszél, ő mutat utat az összes többinek, az északkeleti Kaomi község színpadán fellépő számos és változatos szereplőnek.

Az emberi tapasztalat korlátozott, és amikor kimerítettük a saját történeteinket, a mások történetét kell elmondani. Így esett, hogy emlékeim mélyéről besorozott katonák gyanánt sorjáltak elő családtagjaim, aztán a falumbéliek, aztán pedig a régen halott őseink, akikről az öregek meséltek. Várakozóan sorakoztak fel, hogy elmeséljem a történetüket. A nagyapám, a nagyanyám, az apám és az anyám, a nővéreim és fivéreim, a nagybátyáim és nagynénéim mind megjelennek az elbeszéléseimben. Az északkeleti Kaomi község sok lakója saját szerepében lép fel a történeteimben. Természetesen irodalmi változásnak vettem őket alá, hogy életnél lélektelenebb szereplőkké formáljam őket.

Utolsó regényem – a Békák – központi szereplője az egyik nagynéném. Amikor bejelentették a Nobel-díjamat, az újságírók megrohmozták, hogy interjút készítsenek velem. Nagynéném kezdetben türelmesen megadta magát, később azonban a járászékhelyen lakó fiához menekült a zaklatás elől. Nem tagadom, ő volt a Békák modellje, de hatalmas különbség van közte és fiktv nagynéném között. Fiktv nagynéném arrogáns, domináns természet, olykor már-már gonosz is, az igazi nagynéném viszont kedves, gyengéd lélek, a klasszikus szerető feleség és anya. Az igazi nagynéném legszebb éveit boldogságban és elégedettségben töltötte; fiktv mását úgy megviseli a szüntelen belső marcangolás, hogy hajlott korára álmatlanságban szenved, és kísértetként jár fel-alá éjszaka, sötét köntösében. Örülök, hogy az igazi nagynéném nem haragszik rám, amiért anyyira megváltoztattam a regényben. Mélységesen tiszteltem bölcsességét, és azt, hogy megértette a fiktv szereplők és a valódi emberek közti kapcsolat komplex jellegét. Amikor anyám meghalt, bénító fájdalom szakadt rám. Akkor döntöttem el, hogy regényt írok anyámnak. Ez a regény a Széles csipők és dús keblek. Amikor a terv megfogant bennem, olyan szenvedélyesen fogtam hozzá, hogy félmillió szavas vázlatot vettem papírra nyolcvanhárom nap alatt. A Dús keblek és széles csipőkben szügyentelenül felhasználtam anyám valós élettapasztalatát, de a fiktv anya érzelmi világa egyrészt kitalálás, másrészt az északkeleti Kaomi község minden asszonylelkének az ötvözete. Noha a könyv első oldalára azt írtam, hogy „Anyám szellemének”, a könyv valójában mindenhol, minden anyához szól – ami talán csak gögömet és ambíciót bizonyítja, úgy, ahogy a parányi északkeleti Kaomi községgel is egész Kína, netán az egész világ mikrokozmoszát akartam megteremteni.

Az alkotás folyamata egyéni minden író számára. Minden regény különbözik a másiktól, ami a cselekményt és az ihletet illeti. Egyesek, mint például Az átlátszó répa, álomban fogantak, mások, mint a Fokhagyma-balladák, valós eseményekben gyökereznek. Mindegy, hogy a mű forrása az álom vagy a valós élet, előbb az egyéni tapasztalás szerves részévé kell válnia, mert csak akkor hatja át az egyéniség jegye, akkor telik meg élénk részletek által formált jellegzetes szereplőkkel, akkor szólal meg gazdag, veretes nyelven, és csak akkor dicsekedhet jól megformált szerkezettel. Fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a Fokhagyma-balladákban, a regény egyik legfontosabb szerepében felvezetek egy valódi mesemondót és énekest. Bár csak ne használtam volna a valódi nevét, még akkor is, ha szavai és cselekedetei mind kitaláció csupán. Ez gyakran megesis velem. Elkezdem az egyik szereplő valódi nevét használni, hogy meghittebb viszonyba kerüljek vele, és amikor befejezem a regényt, túl késő már változtatni a nevében. Ezért aztán sokan, akik látták a nevüket az írásaimban, az apámhoz mentek füstölögni. Apám mindig szabadkozik az én nevemben, aztán arra biztatja őket, hogy ne vegyék túl komolyan az ilyesmit. Ilyenkor azt mondja: „A Vörös cirokmezők első sora, »Atyám, a bandita sarja«, nem zavar engem, akkor meg miért is zsörtölődsz?»

A legnagyobb kihívás számomra olyan regényt írni, amely a társadalmi valóságról szól, mint amilyen a Fokhagyma-balladák – nem azért, mert félek nyíltan bírálni a társadalom sötétebb aspektusait, hanem azért, mert a felfűtött érzelem és a harag következményeképp a politika elfojtja az irodalmat, és társadalmi riporttá változtatja a regényt. Az író, a társadalom tagjaként, megilleti a saját nézőpont és vélemény joga, de amikor ír, humanista álláspontra kell helyezkednie, és ennek szellemében kell írnia. Csak akkor lesz képes az irodalom arra, hogy ne csak gyökerezzen az eseményekben, de meg is haladja őket, és arra, hogy ne csak érdekelje a politika, hanem nagyobbá váljon a politikánál.

Talán azért, mert olyan sokat éltem nehéz körülmények között, azt hiszem, mélyebben értem az életet. Tudom, hogy mi az igazi bátorság, és megértem a valódi együttérzést. Tudom, hogy minden egyes ember szívében és lelkében ott az a ködös terep, amely nem jellemezhető egyszerűen a helyes–helytelen, jó vagy rossz terminusaival, és itt, ezen a ködös vidéken engedi az író szabadon szárnyalni a tehetségét. Addig, amíg a mű hitelesen és élénken jeleníti meg ezt a ködös, masszívan ellentmondó terepet, addig mindenképpen meghaladja a politikát, és irodalmi kiválósággal ruházza fel.

Bosszantónak tűnhet, hogy minduntalan a munkámról fecsegek, de az életem és a műveim kigubancolhatatlanul fonódnak össze, ezért, ha nem beszélnek az írásaimról, nem volna mit mondanom. Remélem, elnéző kedvükben vannak. Mai mesemondó voltam, aki korai művei mögött húzódott meg; a Szantálfa halállal kiugrottam az árnyékok közül. Korai műveimet úgy is jellemezhetnénk, mint egy monologikus sorozatot, amelyben nem törődtem a hallgatósággal; ettől a regénytől kezdve azonban láttam magamat, amint egy tér közepén állok, és élénken mesélek a hallgatók sokaságának. Ez a hagyomány világszerte ismert jelenség az irodalomban, és különösen az Kínában. Valamikor szorgalmasan tanulmányoztam a nyugati modernista irodalmat, és mindenféle narratív stílussal kísérleteztem. Végül aztán visszatértem a saját hagyományaimhoz. Az biztos, hogy ez a visszatérés nem volt minden változás nélkül való. A Szantálfa halál és a rákövetkező regények a kínai klasszikus regény hagyományának az örökösai, de nyugati elbeszélő technikákkal gazdagítottam őket. Amit ma innovatív regényként ismernek, az nagyrészt ennek az ötvözetnek az eredménye, amely nem korlátozódik a hazai hagyomány és külföldi technikák elegyére, hanem a fikciót más művészeti ággal is keveri. A Szantálfa halál például operát vegyít az irodalomba, néhány korai művem pedig részben a képzőművészetből, zenéből, de még az akrobatikából is merít. Végül, szíves elnézésükkel, Az élet és a halál elkoptat című regényemről szeretnék szólni. A kínai cím egy buddhista írásból származik, és hallottam, hogy fordítóim idegrohamot kaptak, amikor megpróbálták lefordítani az anyanyelvükre. Nem vagyok járatos a buddhista írásokban, a vallást is csak felületesen ismerem. Azért választottam ezt a címet, mert hiszem, hogy a buddhista hit alapvető

tanai egyetemes tant képviselnek, és az emberiség számos vitája végképp értelmetlen a buddhista világban. A világegyetem e fennkölt nézőpontja szerint az emberi világ szájalomra méltó. A regény nem vallási értekezés; egy ember sorsáról írok benne, emberi érzelmekről, az ember korlátairól és az emberi nagylelkűségről, és arról, hogyan keresik az emberek a boldogságot, és milyen messze mennek el a boldogságkeresésben, és hogy milyen áldozatokat hoznak, amikor kiállnak a hitük mellett. Lan Lian, a szereplő, aki szembe fordul a kortárs irányzatokkal, igazi hős a szememben. Ezt a szereplőt egy parasztról mintáztam a szomszéd faluból. Kamaszkoromban gyakran láttam, amint elmegy az ajtónk előtt, egy csikorgó, fakerekű szekeret tolvaj, a szekér előtt elköltött lábú felesége vezetett egy ösztövért szamarat. A társadalom közösségi természeténél fogva ez a furcsa munkacsoport már akkor bizarr látványt nyújtott, amint nem tartott lépést az idővel. Gyerekszemünk bohócot látott bennük, akik a történelem folyása ellen masíroznak, és ez olyannyira felháborított minket, hogy amikor az utcán mentek, kövekkel dobáltuk meg őket. Évek múlva, amikor elkezdtem írni, eszembe villant ez a paraszt és az általa megjelenített élőképek, és tudtam már, hogy egy nap regényt írok majd róla, és hogy előbb-utóbb elmondom a világnak a történetét. De csak 2005-ben, amikor megnéztem A szamszara hét állomása című buddhista falfestményt, jöttem rá, hogy hogyan is fogom elmondani ezt a történetet.

A Nobel-díj bejelentése vitát kavart. Előbb azt hittem, hogy én vagyok a disputa középpontjában, aztán rájöttem, hogy az igazi célpont egy olyan személy, akinek semmi köze hozzám. Mint előadást a színpadon, úgy néztem a körülöttem zajló színjátékot. Láttam, hogy a díj nyertesét virággal koszorúzzák meg, aztán kövekkel és sárral dobálják. Féltem, hogy összeroskad a támadásban, de ő mosollyal az ajkán emelkedett a koszorúk és kövek fölé; letörölte magáról a sarat és a mocskot, és ekként szólt a tömeghez:

Az író az írásaiban beszél a legjobban. A műveimben megtaláltok mindent, amit el akarok mondani. A kimondott szót elhordja a szél; az írott szót nem lehet megmásítani. Szeretném, ha volna türelmetek ahhoz, hogy elolvassátok a műveimet. Nem kényszeríthetek arra, hogy elolvassátok őket, ha pedig elolvassátok, nem várhatom el, hogy egyféleképp vélekedjétek arról, amit mondok. Sehol a világon nem volt olyan író, akit minden olvasója szeretett volna; ez különösképpen igaz olyan időben, mint a mienk.

Noha jobban szeretnék hallgatni, mivel most mégis szólnom kell, hadd mondjak el ennyit:

Mesemondó vagyok, úgyhogy most mesét mondok nektek.

Amikor harmadikos voltam, az 1960-as években az iskolánk kirándulást szervezett egy kiállításra, amely a szenvedést volt hivatott bemutatni, és ahol, a tanárunk vezényletével, mindannyian keserű könnyekben törtünk ki. A tanárunk kedvéért hagytam, hogy a könnyek ott maradjanak az arcomon, és láttam, ahogy néhány osztálytársam a tenyerébe köp, és a nyálat az arcára dörzsöli a könnyek gyanánt. Láttam egy iskolást, amint ott állt a jajgató gyermekek között – egyesek őszintén zokogtak, mások mímelték – száraz arccal, és ez a gyerek hallgatott, és nem takarta el az arcát. Csak nézett minket, tágra nyílt szemében meglepetés vagy zavar tükröződött. A látogatás után beáruultam a tanárunknak, és a fiú fegyelmi intőt kapott. Évek múlva, amikor sajnálatomat fejeztem ki, amiért beáruultam fiút, a tanárunk elmondta, hogy legalább tíz iskolás tette ugyanazt, amit én. A fiú meghalt jó tíz éve vagy még azelőtt, és akárhányszor rá gondoltam, mart a lelkiismeret-furdalás. És mégis, valami fontosat megtanultam ebből az incidensből, mégpedig azt, hogy amikor mindenki sír körülöttem, jogod kellene legyen arra, hogy ne sírj, és amikor minden könny hamis körülöttem, még több jogod van arra, hogy ne sírj.

Itt egy másik történet: több mint harminc éve, amikor katona voltam, egy este éppen az irodában olvastam, amikor egy idős tiszt kinyitotta az ajtót, és belépett. Rápillantott az előttem levő ülőhelyre, és azt motyogta: „Hm, hol is vannak az emberek?” Felálltam, és jó hangosan azt mondtam: „Úgy érte, hogy én nem vagyok ember?” Az öreg fickó fülig vörösödött zavarában, és kiment. Sokáig büszke voltam arra, amit akkoriban vakmerő tettek hittem. Évek múlva ezt a büszkeséget heves lelkiismeret-furdalás váltotta fel. Kérem, legyenek türellemmel, és hallgassanak meg egy utolsó történetet, amit a nagyapámtól hallottam sok-sok éve. Nyolc kőműves a másik városból egy romos templomba menekült a vihar elől. Dörgött az ég, a villámok mint tűzlabdák csaptak le körülöttük. Úgy hallották, mintha egy sárkány sikoltozna mellettük. A férfiak megrémültek, arcuk hamuszürkévé vált.

Nyolcuk közül – mondta az egyik –, van valaki, aki rettenetes cselekedetet követett el, és magára vonta az ég haragját. A bűnösnek önkéntesen kellene kimennie, hogy megkapja méltó büntetését, és megkímélje az ártatlanokat a szenvedéstől. Természetesen senki sem jelentkezett. Így hát egyikük a következő javaslatot állt elő: – Mivel senki sem hajlandó kimenni, hajtsuk a szalmakalapjainkat az ajtó felé. Az a bűnös, akinek a kalapja kirepül az ajtón, és megkérjük, hogy menjen ki, hogy elnyerje a büntetését.

Így hát az ajtó felé hajították a kalapjaikat. Hét kalap visszaesett, a nyolcadik kirepült az ajtón. Kényszerítették a nyolcadikat, hogy menjen ki, és nyerve el a büntetését, és amikor az ellenállt, megragadták, és kihajították az ajtón.

Gondolom, tudják már, hogy hogyan végződik a történet: alig dobták ki az ajtón, amikor a templom rájuk dőlt.

Én mesemondó vagyok.

Nobel-díjat nyertem a mesemondással.

Sok érdekes dolog történt velem, amikor megnyertem a díjat, és ami történt, meggyőzőtt arról, hogy az igaz és az igazság él és virul. Így aztán a jövőben is mesét fogok mondani.

Fordította SASZET ÁGNES

A Nobel-díj átvételekor elhangzott előadás. Külön köszönet a Nobel-díj Bizottságnak a közlés jogáért.

* kínai töltött tészta, a barátfüléhez hasonló fogás

Kategoria: Fórum
Denumire autor: Mo Jen

Látó Szépirodalmi Folyóirat